

9. Про особливості оренди чи концесії об'єктів паливно-енергетичного комплексу, що перебувають у державній власності : Закон України від 08.07.2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 18. – Ст. 157.

10. Порядок повернення орендованих цілісних майнових комплексів державних підприємств після припинення або розірвання договору оренди : затверджено Наказом Фонду державного майна України від 07.08.1997 р. № 847 // Офіційний вісник України. – 1997. – № 40. – С. 428.

11. Рішення Господарського суду Сумської області від 23.11.09 р. у справі № 5/277-09 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/6842322>.

12. Постанова Вищого господарського суду України від 17 квітня 2012 р. у справі № 5021/755/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/23538830>.

13. Рішення Господарського суду Львівської області від 11.07.2013 р. у справі № 914/1468/13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32444678>.

УДК 347.962.313: 346.9

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ДОДЕРЖАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ СУДДЯМИ ГОСПОДАРСЬКИХ СУДІВ

Шекера Ю.О., аспірант
кафедри господарського права і процесу
Національний університет «Одеська юридична академія»

У статті обговорюються проблеми додержання процесуальних строків суддями господарських судів. Обґрунтовано необхідність поділити процесуальні строки залежно від складності справ, визначити механізм зупинення перебігу процесуальних строків та встановити розумне навантаження на суддів.

Ключові слова: господарські суди, дисциплінарна відповідальність суддів, процесуальні строки, господарський процес, навантаження на суддів.

В статті обговорюються проблеми соблюдения процессуальных сроков судьями хозяйственных судов. Обоснована необходимость разделить процессуальные сроки в зависимости от сложности дел, определить механизм приостановления течения процессуальных сроков и установить разумную нагрузку на судей.

Ключевые слова: хозяйственные суды, дисциплинарная ответственность судей, процессуальные сроки, хозяйственный процесс, нагрузка на судей.

Shekera J.O. ON THE ISSUE OF PROCEDURAL DEADLINES OBSERVANCE BY JUDGES OF ECONOMIC COURTS

The article discusses the problem of observance of procedural deadlines by judges of economic courts. It is concluded to divide the procedural deadline depending on the complexity of the cases, to determine the mechanism of suspension of the procedural deadlines and establish a reasonable burden on judges.

Key words: commercial courts, disciplinary responsibility of judges, procedural terms, economic process, load on judges.

Вирішення проблем оптимізації та ефективного застосування процесуальних строків – одна із найбільш складних проблем юридичної науки та практики. Адже правильне визначення строків у законодавчому порядку для суб'єктів господарського процесу є гарантією забезпечення швидкого відновлення порушених прав або охоронюваних законом інтересів підприємств, установ, організацій. Своєчасне вирішення господарських спорів здатне гарантувати реальність, оперативність захисту суб'єктивних прав заінтересованих осіб, які беруть участь у справі, та інтересів держави, тобто призначено сприятиме прискоренню оборотності коштів та запобігання взаємної заборгованості суб'єктів господарювання. Не дивно, що вимоги стосовно додержання процесуальних строків суддями, зокрема суддями господарських судів, останнього часу набуло значення вагомого критерію виконання суддями покладених на них Конституцією та законом обов'язків.

Незважаючи на актуальність, розробок з питань застосування процесуальних строків, зокрема у господарському процесі, недостатньо. Окремі питання процесуальних строків розглядалися у працях О. Андрійчук,

Ю. Білоусова, С. Заїки, П. Лупинської, Г. Мацьків, М. Сороки та деяких інших вчених. Але ці дослідження мають бути доповненнями аналізом дисциплінарних та інших наслідків порушення процесуальних строків суддям господарських судів при тому, що традиційним для господарського судочинства є швидкий розгляд господарських справ.

Метою роботи є визначення основних правових умов додержання процесуальних строків суддями господарських судів.

У законодавстві відсутнє визначення процесуальних строків. Проте в юридичній літературі існують кілька поглядів вчених на це поняття.

Д.М. Притика вважає, що процесуальний строк – це проміжок часу, протягом якого господарський суд, сторони та інші учасники процесу повинні виконати певні процесуальні дії [1, с. 123]. І.А. Балюк визначає процесуальний строк як встановлений законом або господарським судом проміжок часу, протягом якого повинна або може бути здійснена та чи інша процесуальна дія або закінчена певна частина провадження у справі [2, с. 75]. Остання точка зору виглядає більш привабливою у цьому, оскільки протягом дії процесуального строку не обов'язково повинна ви-

конуватися процесуальна дія господарським судом, сторонами та іншими учасниками процесу. Суб'єкти господарського процесу наділяються правом виконувати певну процесуальну дію.

Як видається, поняття процесуального строку має бути визначено як проміжок часу, протягом якого суб'єкти господарського процесу (господарський суд, сторони, інші учасники процесу) зобов'язані або наділяються правом здійснити процесуальні дії чи закінчити певну частину провадження у справі.

Статтею 50 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) закріплено загальне правило вчинення процесуальних дій у строки, встановлені цим кодексом. У тих випадках, коли процесуальні строки не встановлені, вони призначаються господарським судом. Строки для вчинення процесуальних дій визначаються точною календарною датою, зазначенням події, що повинна неминуче настати, чи періодом часу. Перебіг процесуального строку, обчислюється роками, місяцями або днями, починається з дня, наступного після календарної дати або настання події, яким визначено його початок. Він триває безперервно, до нього зараховуються і неробочі дні, окрім випадків, передбачених ст. 51 ГПК України.

До набрання чинності Законом України від 07.07.2010 р. статтею 69 ГПК встановлювалося, що спір має бути вирішено господарським судом у строк не більше двох місяців від дня отримання позовної заяви, але за клопотанням обох сторін чи клопотанням однієї сторони, погодженим з другою стороною, спір міг бути вирішено у більш тривалий строк, ніж встановлено частиною першою цієї статті. Згодом статтею 69 ГПК України було встановлено, що продовжити строк розгляду спору можливо, але не більш як на п'ятнадцять днів. Аналогічні положення встановлені стосовно апеляційного розгляду господарських справ, але ускладнені ще й тим, що перегляд ухвал господарського суду в апеляційному порядку може здійснюватися у 15-денний термін. Виникають питання своєчасного здійснення відповідних функцій господарським судом враховуючи те, що, наприклад, ухвала господарського суду про визнання боржника банкрутом не лише ґрунтується на величезному обсязі матеріалів, які просто фізично важко опанувати судді у 15-денний термін, але і де-факто має характер рішення у справі, позаяк містять узагальнюючі змістовні матеріально-правові резолюції по результатам розгляду справи.

Отже, законом встановлюється досить жорсткий темпоральний режим здійснення господарської процесуальної діяльності. Це слугує причиною того, що на даний час проблемою не лише загального, але і спеціального судочинства стало порушення суддями процесуальних строків.

Невипадково більшість дисциплінарних проваджень, що розглядаються Вищою кваліфікаційною комісією суддів України, торкаються саме порушення суддями процесуальних строків. Це прямо визнавалося попереднім складом ВККС [7], а також впли-

ває із перших місяців роботи нового складу цього органа у 2015 році.

Зокрема, рішенням ВККС № 1471/дп-15 від 28 травня 2015 року притягнуто до дисциплінарної відповідальності суддю Дарницького районного суду міста Києва Куренкова Є.С. у зв'язку із порушенням права суб'єктів права України на своєчасний розгляд справи, вчасне отримання копії повного рішення суду у цивільних справах та його оскарження в апеляційній інстанції, що розцінено «відмовою особі у доступі до правосуддя» [3]. З аналогічних підстав, наприклад, рішенням ВККС № 1470/дп оголошено попередження судді Баглійського районного суду. Дніпродзержинська Дніпропетровської області Литвинчука В.П., за «невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом» [4].

Аналогічним чином відповідно до рішення ВККС № 1468/дп-15 від 28.05.2015 р. у зв'язку з невжиттям заходів «щодо розгляду справи протягом строку, встановленого законом» притягнуто до дисциплінарної відповідальності та оголошено догану судді господарського суду Дніпропетровської області Мілевої І.В.. За матеріалами дисциплінарного провадження справа про повернення майна з чужого незаконного володіння розглядалася протягом 17 місяців, неодноразово зупинялася та супроводжувалася перервами. Серед іншого суддя вказувала щодо перерв між винесеними ухвалами на поновлення провадження у справі, що таким чином вона «надавала час для належного повідомлення та виклику до суду представників сторін та можливості сторонам мати необхідний час для підготовки аргументованих пояснень до суду і планування робочого графіку працівників або представників сторін». Але ВККС визнала це пояснення незаслужованими уваги у зв'язку з тим, що «пояснення судді Мілевої І.В. не містять посилань на заходи, які вживалися нею, а пізніше, як головуючим суддею у колегіальному розгляді справи, для завершення розгляду справи протягом розумного строку, не вказано причин значних перерв між судовими засіданнями та неефективних процесуальних дій, «внаслідок яких не виправдано затягувалося вирішення господарського спору». З боку ВККС було також вказано, що «доводи судді про дотримання нею строку розгляду справи не ґрунтуються на законі. Відповідно до ч. 3 ст. 79 ГПК України господарський суд поновлює провадження у справі після усунення обставин, що зумовили його зупинення. Отже, поновлення провадження у справі з іншої, пізнішої дати, а не з дати усунення обставин, що зумовили його зупинення та винесення ухвали про це, є вчиненням процесуальних дій у зупиненому провадженні, що суперечить нормам процесуального права» [5].

Як видно, дисциплінарне провадження з боку ВККС ґрунтується на аналізі положень чинного законодавства щодо процесуальних строків.

Отже, питання процесуальних строків щільно пов'язане із питанням дисциплінарної відповідальності суддів.

Має враховуватися, що такий проступок, як порушення строків, визначається не лише підставою звичайного дисциплінарного провадження щодо судді, але й за умови кваліфікації його як «дії, що порочать звання судді або підривають авторитет правосуддя» або вчинення дисциплінарного правопорушення при непогашеному дисциплінарному стягненні або двох «непогашених дисциплінарних стягнень» (пп. 1 і 2 ч. 2 ст. 97 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») цілком може бути віднесено до підстав порушення суддею присяги, що у свою чергу може призводити до його звільнення відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Це не видається достатньо правильним, враховуючи те, що такий підхід ґрунтується на занадто широкому підході до дисциплінарної відповідальності суддів, коли будь-яке правопорушення судді можна віднести законом та кваліфікувати порушенням присяги. Невипадково сьогодні поставлено у юридичній літературі [8; 9 тощо] та попередньо реалізовано Конституційною комісією пропозиція до Конституції України відмовитися від такої підстави для звільнення судді, як порушення присяги, замінивши його більш вузьким поняттям – вчинення грубого дисциплінарного порушення або систематичного невиконання покладених на суддю обов'язків, що виявило його явну невідповідність займаній посаді.

Разом із тим поставлені питання щодо змін до Конституції та законів України у частині звільнення суддів не можуть зняти питання щодо обсягу та меж об'єктивних підстав порушення суддями процесуальних строків.

В юридичній літературі чітко не визначено поняття порушення процесуальних строків. Порушувати – це робити що-небудь всупереч наказові, закону; діяти, чинити не так, як належить за традицією, звичаєм, загальноприйнятими правилами [6]. Враховуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що порушення процесуальних строків – це недотримання проміжну часу, протягом якого суб'єкти господарського процесу зобов'язані або наділяються правом здійснити процесуальні дії чи закінчити певну частину провадження у справі.

Відповідно до ст. 83 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у редакції, що діяла до набрання чинності Законом України «Про право на справедливий суд» однією з підстав притягнення до дисциплінарної відповідальності судді у порядку дисциплінарного провадження визнавалося порушення процесуальних строків, яке проявляється у невжитті суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого Законом.

Чинна редакція Закону «Про судоустрій і статус суддів» передбачає низку посилань на додержання суддею процесуальних строків. Зокрема, відповідно до статті 85, що має назву «кваліфікаційне оцінювання», закріплюються положення про суддівське дос'є, яке у частині інформації про ефективність здійснення судочинства суддею (ч. 3) має передбачати, зокрема, інформацію про «г) дотримання строків розгляду справ».

Серед підстав дисциплінарної відповідальності судді зазначається «безпідставне затягування або невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом, зволікання з виготовленням вмотивованого судового рішення, несвоєчасне надання суддею копії судового рішення для її внесення до Єдиного державного реєстру судових рішень (п. 2 ч. 1 ст. 92).

В юридичній літературі справедливо зауважувалося із цього приводу, що системний аналіз цього формулювання показує, що для застосування такої підстави необхідно довести не сам факт порушення процесуальних строків і навіть не наявність вини судді в такому порушенні, а «те, що суддя здійснив усі можливі заходи для своєчасного розгляду звернень громадян та судових справ» [10, с. 67]. Це породжує достатньо багато питань стосовно справедливості такої санкції, враховуючи те, що навряд чи суддя має нести відповідальність за невинну поведінку, у тому за не вжиття заходів, які не передбачені законом (наприклад, сплачувати за власний рахунок витрати на пересилку повідомлень про слухання справи, копіювати документи, надавати папір та інші канцелярські вироби, якщо цими матеріально-технічними ресурсами його не забезпечує держава, але це впливає на строки розгляду справ. Так само суддя не має відповідати за дії третіх осіб, (наприклад, помічника, секретаря судового засідання, канцелярії суду тощо), якщо вони своїми діями завадили своєчасному здійсненню правосуддя.

Вища кваліфікаційна комісія суддів та Вища рада юстиції здійснюють дисциплінарне провадження щодо судді, у тому числі у разі порушення ним процесуальних строків. Зокрема, згідно із ст. 94 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» дисциплінарне провадження щодо суддів місцевих та апеляційних суддів здійснює Вища кваліфікаційна комісія суддів України. А щодо суддів вищих спеціалізованих суддів та суддів Верховного Суду України – Вища рада юстиції. У свою чергу, статтею 93 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» визначено, що дисциплінарне провадження – це процедура розгляду звернення з метою встановлення обставин, що можуть бути підставою дисциплінарної відповідальності судді.

Серед фахівців поширена думка, що однією з підстав порушення суддями України процесуальних строків є невелика кількість дисциплінарних стягнень, які застосовуються до них (догани або прийняття рішення про направлення рекомендації до Вищої ради юстиції для вирішення питання щодо внесення подання про звільнення судді з посади за наявності для цього підстав, прийняття рішення про невідповідність судді займаній посаді, про внесення подання про звільнення цього судді з посади до органу, який його призначив чи обрав).

У багатьох країнах до суддів застосовуються дисциплінарні стягнення за різноманітні порушення. Наприклад, у Португалії, як і у Сполучених Штатах Америки, до суддів застосовують сім видів стягнень (попередження, штраф, переведення, тимчасове відсторонен-

ня від виконання обов'язків, відсторонення від обов'язків, примусовий вихід у відставку, звільнення). Проте фахівці не можуть зробити висновок, що це є основною причиною того, що судді менше порушують строки розгляду справи [11].

Як видається, причиною порушення суддями процесуальних строків є не тільки обмежена кількість дисциплінарних стягнень, які можуть бути застосовані до суддів відповідно до закону. А й об'єктивна неможливість через велику кількість справ, що знаходяться у їх провадженні, та їх складність у строки, визначені законом, розглянути справу. У наведеному прикладі, ВККС зазначило у рішенні: «у 2013 році суддею Мілевою І.В. було розглянуто 153 господарські справи, а у 2014 році – 258 справ, що не вказує на надмірне навантаження судді» [5]. Отже, ВККС вважає, що 238 справ, що розглядається суддею господарського суду на рік, не є великою кількістю. Але ж це більше 1 справи на день, враховуючи відпустку та вихідні дні.

Разом із тим складність господарських справ вимагає ретельного їх опрацювання, дослідження величезного масиву господарського законодавства, яке не лише містить численні підзаконні акти, але і виступає спеціальним по відношенню до цивільного законодавства. Отже, вимога до судді розглядати понад 238 справ на рік не видається обґрунтованою.

На жаль, будь-якого наукового обґрунтування навантаження на суддів нині також не існує.

Вирішити ці проблеми без законодавчого втручання на сьогодні не видається можливим, адже практика правозастосовуючого органу йде шляхом оціночних категорій кількісного, а не якісного змісту. Зокрема, у п. 1 ч. 1 статті 2-1 передбачається принцип автоматизованої системи справ: «об'єктивний та неупереджений розподіл справ між суддями з додержанням принципів черговості та рівної кількості справ для кожного судді». Але рівна кількість справ не забезпечує справедливого та рівномірного навантаження на одного суддю. Тим більше, не враховується складність справ.

Як видається, кількість учасників процесу, а також обсяг справи мають бути враховані при визначенні навантаження на суддю. Саме тому у пункті 1 частини першої статті 2-1 слова «принципів черговості та рівної кількості справ для кожного судді» доцільно замінити словами «принципів черговості, рівної кількості справ для кожного судді та складності справи, що визначається з урахуванням різновиду провадження, кількості учасників процесу та обсягу матеріалів справи». Це закладе законодавчі критерії для наступного визначення правозастосовуючим органом кількісних та якісних показників навантаження на суддів спеціалізованих судів, якими є господарські суди, та забезпечить від порушення суддями процесуальних строків.

У подальшому, в контексті врівноваження процесуальних строків, актуальним завданням, як видається, постане визначення оптимальних процесуальних строків для конкретних

категорій справ, що дозволить, дотримуючись принципів господарського процесу, об'єктивно вирішувати господарські спори.

Таким чином, серед можливих напрямів вдосконалення законодавства у цій сфері можна запропонувати:

1. Встановити градацію моменту відліку процесуального строку задля того, аби перебіг строку не враховував поштовий перебіг при документообігу, не залежав би від зловживання процесуальними правами недобросовісних осіб.

2. Диференціювати процесуальні строки залежно від складності справ та кількості їх учасників, виду провадження тощо.

3. Визначити механізм зупинення перебігу процесуальних строків залежно від об'єктивних обставин та волевиявлення усіх учасників процесу задля утворення умов для примирення сторін та досягнення об'єктивної істини у справі.

4. Здійснити комплекс наукових, методичних та законодавчих заходів щодо встановлення розумного та справедливого навантаження на суддів.

Це має підвищити якість розгляду господарських справ та вирішити проблему порушення суддями господарських судів процесуальних строків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Притика Д.М., Тітов М.І., Гайворонський В.М. Господарський процесуальний кодекс України: Наук.-практ. коментар. – 3-тє вид., стереотипне. – Х.: Консум, 2003. – 320 с.
2. Балюк І.А. Господарське процесуальне право: навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. – К.: КНЕУ, 2002. – 248 с.
3. Рішення ВККС № 1471/дп-15 від 28 травня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vkksu.gov.ua/userfiles/rishennya/2015/dogany/kurenkov.pdf>.
4. Рішення ВККС 1470/дп-15 від 28 травня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vkksu.gov.ua/userfiles/rishennya/2015/poperedzhennya/lytvynchuk.pdf>.
5. Рішення ВККС № 1468/дп-15 від 28 травня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vkksu.gov.ua/userfiles/rishennya/2015/dogany/mileva.pdf>.
6. Порушувати: Словник Української мови: Академічний тлумачний словник (1970–1980) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/porushuvaty>.
7. Байрак, М. «Дисциплінарний» аналіз: Найбільше скарг за два квартали минулого року ВККС отримала на дії столичних законників // Законі і бізнес. – № 1-2(1143-1144) 10.01–17.01.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/print/47427-do_vkks_naybilshe_skarzhatsya_na_stolichnih_suddiv.html
8. Подцерковний О.П. Чинний порядок звільнення суддів за порушення присяги – основна загроза незалежності судової гілки влади в Україні / О. Подцерковний // Організація роботи та адміністрування в господарських судах України: матеріали науково-практичної конференції (23-24 квітня 2013, м. Харків). – Харків, 2013. – С. 549-556.
9. Малярєнко А.В. Про присягу судді та відповідальність за її порушення // Адвокат-консалтинг: газета онлайн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://advocat-cons.info/index.php?newsid=14925>.
10. Шпенюв Д.Ю. Адміністративно-правове регулювання притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності за законодавством України // Актуальні проблеми держави і права. – № 63. – С. 66-71.
11. Мельник М.Г. Кадрове забезпечення діяльності судів: теорія, практика, світовий досвід здійснення: [монографія] / Микола Григорович Мельник / Нац. унів. «Одес. юрид. акад.». – Львів: Видавництво Ліга-прес, 2012. – 155 с.